

# KAJ JE DOLENJEC V AMERIKI POSNEL NA GRAMOFONSKIE PLOŠČE?

DR. REBEKA KUNEJ

Matija Arko, v Ameriki znan kot Matt Hoyer, je eden tistih, ki je v novi deželi odločilno soustvarjal slovenski glasbeni prostor prve polovice 20. stoletja. Bil je ustanovitelj in vodilni član znanega Hoyer tria. Poleg igranja v živo, ob različnih priložnostih, je trio snemal tudi gramofonske plošče, na katerih je poleg avtorskih skladb repertoar obogatil s številnimi ljudskimi vižami. Slednje je bilo širši javnosti in stroki do nedavnega precej neznano.

Gramofonske plošče z 78 obrati na minuto (krajše 78 o/min) so bile značilne za komercialno glasbeno produkcijo prve polovice 20. stoletja. Kriza prodaje gramofonskih plošč v dvajsetih in začetku tridesetih let 20. stoletja, povezana z razvojem radia, in spopad z njo je tudi Slovincem dal dragoceno zapuščino. Podjetja gramofonskih plošč so namreč oživila gramofonsko industrijo tako, da so začela izdelovati plošče za ciljno poslušalstvo.

Ena od strategij pridobivanja kupcev gramofonov in gramofonskih plošč v ZDA je bila tudi snemanje glasbe priseljencev za t. i. tujgovoreče (ang. foring-speaking) kupce v Ameriki. Agenti podjetij Viktor in Columbia so med priseljenci v New Yorku iskali izvajalce za posnetke glasbe v njihovem jeziku. Tako so najprej začeli izdajati nacionalne himne in druge zelo znane evropske pesmi (ob spremljavi studijskih orkestrrov), kasneje pa tudi posnetke ponarodelih in ljudskih pesmi ter izvajalcev na značilnih ljudskih glasbilih.

V to dogajanje smo bili vključeni tudi Slovenci. Prvi posnetki so bili narejeni že pred prvo svetovno vojno; med najzgodnejše in znane posnetke sodijo izvedbe sopranistke Auguste Danilove, dueta Auguste Danilove in Mile Polančeve ter Slovenskega pevskega društva »Slaves«, ki so peli znane ljudske pesmi ob spremljavi harmonike ali manjše inštrumentalne zasedbe. Le nekaj let kasneje so bile posnete tudi prve plesno-inštrumentalne viže. Čeprav posnetki Matija Arka s Hoyer triom niso bili prvi posnetki slovenske inštrumentalne plesne glasbe, pa njihovi posnetki nedvomno pomembno sooblikujejo podobo posnete plesne glasbe v tem obdobju gramofonskih plošč.

Matija Arko se je rodil leta 1891 v okolici Ribnice na Dolenjskem. Pri dvajsetih je migriral v Ameriko in se leta 1911 naselil v Clevelandu. Znanje o izdelovanju, popravljanju in uglaševanju harmonik, ki si ga je pridobil že v Sloveniji, je unovčil tudi v Ameriki. Zelo dobro je igral tako na diatonično kot na 120-basno kromatično harmoniko. Bil je eden od prvih glasbenikov na diatonično harmoniko v ZDA in s svojim triom začetnik posebnega sloga glasbe, ki se imenuje »cleveland-style polka«. Matija Arko je svoje domače ime Hojer prevzel kot umetniško ime, zato je bolj znan kot Matt Hoyer. Ustanovil je svoj ansambel, ki ga je poimenoval Hoyer trio in velja za prvo »cleveland-style

polka« skupino. Poleg Matija Arka so v triu nastopali različni glasbeniki, med njimi tudi Frank Simončič, Edvard Simončič in Frank Novak. Značilna inštrumentalna zasedba tria je bila harmonika (diatonična ali kromatična), kitara in bendžo. Hoyer trio je nastopal večinoma v severnovzhodnem delu Ohia in v zahodni Pensilvaniji. Zasedba je bila zelo priljubljena, v živo so igrali na mnogih porokah in zabavah Slovencev, pa tudi drugih slovanskih narodov; zato ne preseneča dejstvo, da jih je glasbena industrija oziroma industrija gramofonskih plošč opazila in sodelovala z njimi.

Po razmeroma velikem številu posnetih gramofonskih plošč lahko sklepamo, da je bila skupina zelo priljubljena. Po nekaterih virih naj bi prve posnetke v ta namen trio naredil že leta 1919, zagotovo pa konec leta 1924. Do sedaj ohranjeni najstarejši posnetki so bili narejeni 30. novembra 1924 za podjetje Viktor. Kasneje je Hoyer trio snemal tudi za druga podjetja, največ še za Columbia Gramophone Co., nekaj pa tudi za OKeh Records.



Najpogostejša in hkrati ena redkih fotografij legendarnega Hoyer tria. Prvi z leve strani je Matija Arko, ustanovitelj in vodilni član Hoyer tria, eden prvih godcev na diatonično harmoniko v ZDA in začetnik t. i. skupin »cleveland-style polka«. (Vir: <http://www.polkas.nl/matthoyer-home.html>, dostop 1. 6. 2011.)

Celotno diskografijo Hoyer tria, ki obsega 89 enot, je v svoji knjigi o prvih zvočnih zapisih slovenske ljudske glasbe objavil Drago Kunej (2008). V njej je zaslediti precej naslovov, ki so tesno povezani z izrazjem ljudskega plesa. Med naslovi njihovih skladb so tudi naslednji: *Mazulinka*, *Pošter tanc*, *Treplan – za ples*, *Stari šotiš*, *Empajris*, *Šuster polka*, *Sieben Šrit – za ples*. Ker se je Matija Arko naučil igrati harmoniko še v Sloveniji, se je v domačem okolju tudi seznanil s svojo glasbeno tradicijo in jo kasneje vključil v repertoar tria. Zato lahko sklepam, da so bili zgoraj navedeni plesi v okolici Ribnice, od koder izhaja Matija Arko, v prvem desetletju 20. stoletja še del ustaljene glasbeno-plesne prakse. Ob dejstvu, da gre za komercialne gramofonske plošče, kjer ponudba navsezadnje odraža povpraševanje, sklepam, da so bile tovrstne plesne viže poznane kupcem gramofonskih plošč. Prej navedene skladbe Hoyer tria verjetno niso bile razširjene le v okolici Ribnice, temveč tudi v širšem slovenskem plesnem prostoru in so jih kupci gramofonskih plošč verjetno prepoznali kot svoje, se s pomočjo njih spominjali starih časov ali domovine

in svoje kulture ter jih zato radi poslušali. Tudi nekateri ostali naslovi skladb nakazujejo, da je muzikalnost Matija Arka in Hoyer tria podkrepjena z izkustvom slovenske ljudskoplesne glasbene dediščine. Naslovi viž, kot so *Ven pa not – polka*, *Poskočna polka*, *Lizika polka*, *Hopsasa polka*, *Na poskok*, *Taniska<sup>1</sup> polka*, močno govore v prid zgornji trditvi.

Hoyer trio je večino gramofonskih plošč posnel v petih letih (1924–1929). Njegova najbolje prodajana plošča je bila *Dunaj ostane Dunaj*, avstrijski marš *Wien bleibt Wien* in je danes poznana tudi kot *Hoyer polka*. Med njihove najbolj poznane skladbe se uvrščajo še *Jaka na St. Clairu polka<sup>2</sup>*, *Bartender polka*, *Zip polka*.



Labela gramofonske plošče Hoyer tria z naslovom Empajris. Posnetek je nastal 13. junija 1928 v Chicagu v ZDA (Kunej 2008: 197). (Vir: Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.)

Kot je bilo v navadi v industriji gramofonskih plošč tistega časa so tudi nekatere posnetke Hoyer tria, ki so bili primerni za druge ciljne tržne skupine, ponatisnili na gramofonskih ploščah ter jih pri tem na novo naslovili v jeziku ciljne publike. Istemu posnetku, katerega istovetnost se ugotavlja s pomočjo matrične številke, odtisnjene na plošči, so nadeli povsem drugačen naslov ali pa so ga prevedli. Tako so *Ven pa not – polko* preimenovali v *Regina polko* ali v *Jen vesele – polko*, posnetek *Slovenske polke* je poimenovan tudi *Warszawska polka*, *Knäpparpolka* ali *Vstuvity – polka*. Tri različna poimenovanja je dobil še *Primorski valček*, ki so ga prodajali pod imenom *Amore Campagnuolo – valzer*, *Siwie Oczy – walc* in *Gammal Vastgötavals*. Drago Kunej (2008) v svoji monografiji navaja deset takih posnetkov, ki so v tujih jezikih dobili do tri različna poimenovanja. Vseh deset posnetkov Hoyer tria, zanimivih tudi za druga tujegovoreča področja, je v ritmu polke in valčka, njihovo preimenovanje pa se v večjem primeru navezuje na slovanski prostor, kjer je ta plesno-glasbena oblika močno razširjena. Vseh deset viž vsaj v poimenovanju ne izkazuje večje povezanosti z ljudskim plesom. Vprašanje, na katerega za

<sup>1</sup> Kar je verjetno *Ta nizka polka*.

<sup>2</sup> Polko *Jaka na St. Clairu* je mogoče slišati na medmrežju: [http://www.youtube.com/watch?v=iaQDBS--qwY&feature=list\\_related&playnext=1&list=AVAYMcY2vx8GTqT47q5FvSHxCJgcFvDgU](http://www.youtube.com/watch?v=iaQDBS--qwY&feature=list_related&playnext=1&list=AVAYMcY2vx8GTqT47q5FvSHxCJgcFvDgU)

zdaj še ni odgovora, je, ali je bilo slovensko plesno izročilo tako specifično, da ni bilo primerno za drugo ciljno publiko, ali pa so bile le polke in valčki tista tipika, ki je zmogla soustvarjati širši slovanski glasbeno-plesni prostor?

Ameriške gramofonske družbe so pogosto iste posnetke s pomočjo svojih evropskih podružnic prodajale tudi na tržišču, od koder so izvajalci oziroma glasba izhajali. Pri tem Hoyer trio ni bil izjema. Na podlagi katalogov, ki so jih imeli prodajalci gramofonskih plošč, Drago Kunej ugotavlja, da je gramofonska družba Columbia za evropsko tržišče ponatisnila skoraj vse viže, ki jih je Hoyer trio posnel za njeno ameriško družbo (Kunej 2008: 201). Manjka le 5 viž, kar predstavlja 11 % vse njihove produkcije. Za evropsko ali boljše slovensko tržišče je v katalogu poslovenjeno ime zasedbe v Hoyer trio, čeprav se na nekaterih »evropskih« ploščah ime ansambla pojavlja kar v angleški različici.



Nekatere posnetke za gramofonske družbe je Matija Arko naredil tudi solistično, druge skupaj z bratom, še več v sodelovanju njegovega tria in pevskega zbora Adria, največ pa z zasedbo Hoyer trio. *Šuster polka* je bila za gramofonsko družbo Columbia v solistični izvedbi Matija Arka posneta decembra 1926 v New Yorku v ZDA (Kunej 2008: 198). (Vir: Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU.)

Morda bi se zato lahko tudi pri vas doma našla še kakšna gramofonska plošča z 78 o/min, na kateri piše *Mazulinka*, *Šuster polka*, *Sedem korak (Sieben Schritt)*, *Pošter tanc*, čeprav je to precej manj verjetno, saj gre za nosilce zvoka, ki so zastareli in so marsikdaj končali svojo »uporabno pot« na podstrešju ali v kleti in skupaj s fizičnim uničenjem prostorov dočakali svoj konec. Torej, če imate ali najdete kakšen tak primer, je njegova uporaba omejena, saj gre za stare gramofonske plošče, ki se predvajajo na posebnih gramofonih (ne na tistih iz 70. in 80. let 20. stoletja), ki so prirejeni za takšen format plošč. Specialno opremo za ustrezno predvajanje (in presnemavanje) starih gramofonskih plošč ima zvočni studio pri Glasbenonarodopisnem inštitutu ZRC SAZU.<sup>3</sup> Ker ima inštitut studio, ki je specializiran ravno za stare formate zvočnih zapisov oziroma zvočnih nosilcev, in

<sup>3</sup> Inštitut se nahaja v Ljubljani, na Novem trgu 5, v 2. nadstropju; njegov poštni naslov je: GNI ZRC SAZU, p. p. 306, 1001 Ljubljana in elektronski naslov: [gni@zrc-sazu.si](mailto:gni@zrc-sazu.si).

se v njegovem zvočnem arhivu že hrani neprecenljiva zbirka posnetkov slovenske ljudske glasbe, je razumljivo, da je inštitut pridobil triletni projekt *Zvočno gradivo gramofonskih plošč kot vir etnomuzikoloških in folklorističnih raziskav*. Namen tega projekta je med drugim popisati vse dosegljive stare gramofonske plošče s slovensko vsebino in narediti diskografijo. V naslednji fazi bo potekalo tudi pridobivanje tovrstnega gradiva, ki se ga bo ustrezno presnelo, originalne nosilce zvoka ustrezno zaščitilo in shranilo v arhiv, kjer bodo služili kot dokument dediščine tudi našim zanamcem. S presnetki in prenosom posnetega v sodobne zvočne formate pa bo omogočeno zainteresiranim posameznikom in raziskovalcem poslušanje in raziskovanje do sedaj skoraj povsem prezrtega zvočnega vira.

Več podatkov o Dolenjcu, ki je v Ameriki v prvi polovici 20. stoletja igral na harmoniko, bodo ponudile nadaljnje raziskave. Kako je ta Dolenjec v Ameriki igral na harmoniko, pa lahko vsaj deloma slišimo že danes, saj je nekaj teh zvočnih posnetkov dostopnih na svetovnem spletu.<sup>4</sup> S posnetki Matija Arka oziroma Hoyer tria se odstira zvočna podoba inštrumentalne plesne glasbe, ki ponuja določene uvide tudi v ljudskoplesno glasbo izbranega obdobja.

### Viri in literatura

Hoyer ...

- s. a. 1 Matt Hoyer – Deceased Category – Inducted 1987. International Polka Association. <http://www.international-polka.com/hoyer.htm>, dostop 1. 6. 2011.
- s. a. 2 *Matt Hoyer 1891–1980*. Polkas.nl. <http://www.polkas.nl/matthoyer-home.html>, dostop 1. 6. 2011.
- s. a. 3 *Matt Hoyer – Biography*. Polkas.nl. <http://www.polkas.nl/matthoyer-biography.html>, dostop 1. 6. 2011.

Kunej, Drago.

2008 *Fonograf je dospel!*: Prvi zvočni zapisi slovenske ljudske glasbe. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.

NUK

- s. a. Stari zvočni posnetki. Narodna in univerzitetna knjižnica. <http://www.nuk.uni-lj.si/digitalizacija/posnetki/index.asp>, dostop 1. 6. 2011.

Youtube.com

- s. a. Hoyer trio. [http://www.youtube.com/results?search\\_query=hoyer+trio&aq=f](http://www.youtube.com/results?search_query=hoyer+trio&aq=f), dostop 1. 6. 2011.



<sup>4</sup> Na spletni strani youtube.com v iskano zahtevo napišete Hoyer trio ([http://www.youtube.com/results?search\\_query=hoyer+trio&aq=f](http://www.youtube.com/results?search_query=hoyer+trio&aq=f)) ali pa na straneh Narodne in univerzitetne knjižnice (<http://www.nuk.uni-lj.si/digitalizacija/posnetki/search.asp?izbira=posameznik&izvajalec=Hoyer%20trio>).